

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Ook onfatsoen moet je soms doen: over het cda en de oppositie

door *Koen Vossen*

De auteur is politiek historicus.

Het ontbrak het cda in het verleden aan een oppositielcultuur. Als oppositiepartij vond het cda het in de jaren negentig moeilijk om zich voor een deel te keren tegen zijn eigen beleid. Nu lijkt het er zowaar op dat het cda begint te snappen wat het voeren van oppositie betekent. Ook onfatsoen moet je soms doen.

‘Het politieke onvermogen’, zo luidde de titel van een artikel van André Krouwel over de oppositie van het cda in het *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2001*.¹ Het cda verkeerde op het moment van verschijnen van het jaarboek in een crisisstemming. Het lukte de partij maar niet om effectief oppositie te voeren tegen de paarse coalitie, in de peilingen scoorde de partij structureel slecht (25 zetels gemiddeld) en Jaap de Hoop Scheffer was na een conflict met partijvoorzitter Marnix van Rij afgetreden als fractievoorzitter en opgevolgd door de toen tamelijk onbekende Jan Peter Balkenende. Zelfs de grootste optimist kon op dat moment niet voorspellen dat Balkenende nog geen jaar later minister-pre-

sident zou worden en dat het cda acht jaar lang weer in het centrum van de macht zou verkeren. Twaalf jaar later verkeert het cda in veel opzichten in eenzelfde situatie als eind 2001. Wederom moet de partij oppositie voeren tegen een paarse coalitie, iets wat de christendemocraten volgens de kiezers niet bijzonder goed doen. Althans, afgaande op de peilingen lukt het de partij niet erg om munt te slaan uit de wijdverspreide onvrede met de coalitie. Golden eind 2001 25 zetels nog als een slecht resultaat, tegenwoordig kan het cda alleen maar dromen van zo’n aantal.

Biedt het artikel van Krouwel uit 2001 enig houvast voor de christendemocraten? Voor een deel blijkt dit het geval. Het door Krouwel gesignaleerde probleem dat het cda zich na jarenlange regeringsdeelname voor een deel moet keren tegen zijn eigen beleid blijft ook nu geldig. Ook het probleem dat het cda zich als oppositionele middenpartij moet keren tegen een coalitie van de beide ideologische burens blijft relevant. Hoe kan het hier tegen een geloofwaardig alternatief vormen? Een beroep op christelijke waarden achtte Krouwel in 2001 problematisch vanwege de ‘slinkende confessionele niche in de samenleving.’ Die niche is in 2013 wellicht minder geslonken dan verwacht, maar het cda heeft nu wel veel meer dan in 2001 te maken met de concurrentie van de ChristenUnie. Net als in 2001 blijkt het bestuurlijke karakter van het cda misschien nog wel het duidelijkst uit de rekrutering van de Tweede Kamerleden. Uit de portretten van de huidige parlemen-

tariërs op www.parlement.com stijgt niet bepaald de geur op van de barricaden, maar vooral die van de vergadertafel. Met andere woorden: veel bestuurlijke ervaring op allerlei niveaus, maar weinig oppositie-ervaring. Een overkoepelend probleem dat Krouwel in 2001 benoemde was het algehele ontbreken van een oppositiecultuur in Nederland. Op basis van de bekende analyses van politicoslogogen als Arend Lijphart en Hans Daalder beschrijft Krouwel Nederland als een tamelijk elitaire consensusedemocratie. Daarin zijn alle partijen gericht op het praktisch beïnvloeden van het beleid (*policy seeking*) en het verkrijgen van sleutelposities (*office seeking*), en veel minder op het maximaliseren van het aantal stemmen (*vote seeking*). In een dergelijke democratie is oppositie voeren vooral onderhandelen en is het parlement vooral een marktplaats om zaken te doen.

* * *

In 2001 viel er voor deze analyse nog wel veel te zeggen. Niet voor niets werd in het *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2001* (dat geheel was gewijd aan het thema oppositie) alom geklaagd over het ontbreken van een goede oppositiecultuur in de Nederlandse politiek. Sindsdien is er, het zal niemand zijn ontgaan, een en ander veranderd in Nederland. Tegenwoordig luidt de klacht zelden nog dat er een gebrek aan oppositie is op het Binnenhof. Sterker nog, zelfs in de Eerste Kamer, de *chambre de reflection*, ruikt het tegenwoordig soms naar de barricaden. Tekenend voor de politieke klimaatverandering is een rapport dat in 2009 verscheen van een parlementaire stuurgroep onder leiding van Jan Schinkelshoek. Daarin ging het niet zozeer over het gebrek aan oppositie, maar veeleer over de opmars van een nieuw soort oppositie: negatief, ruig, volks en zeer mediage-

niek. De strategie was gericht op conflict, de taal was directer, de argumentatie dikwijls ad populum en soms zelfs ad hominem, het aantal moties was toegenomen, en veel meer dan in het verleden werd gebruikgemaakt van schriftelijke en mondelinge kamervragen, terwijl er met het spoeddebat bovendien een nieuwe mogelijkheid was gekomen om onvrede te uiten. Hoewel deze meer confronterende oppositiestijl niet tot hen beperkt bleef, was hij het duidelijkst zichtbaar bij twee fracties: de pvv en de sp. Deze partijen beschouwden, zo meldde Schinkelshoek in een interview, de Tweede Kamer 'als een politiek café, als een platform om de onvrede van de kiezers te mobiliseren'. Hij vervolgde: 'CDA, PvdA en VVD, zeg maar "het politieke establishment", zien de Kamer daarentegen als plaats waar zaken gedaan worden. Een markt waar je onderhandelt, waar je keuzen moet maken.'² Daartegenover stelde het toenmalig pvv-kamerlid Hero Brinkman een geheel andere opvatting: 'Het is juist onze taak om in de Kamer het geluid te laten horen dat je in cafés opvangt, op de werkvloer, op straat. Burgers maken de politiek, wij bedrijven politiek', aldus Brinkman.

In 2009 kon het CDA deze nieuwe stijl van oppositie voeren nog afdoen met termen als populistisch, hijgerig of gemakzuchtig. Nu echter zitten de christendemocraten wederom in de oppositiebanken en kunnen zij niet meer volstaan met cultuurpessimistische beschouwingen over het verval van politieke en parlementaire mores. De situatie is namelijk nog veel ingewikkelder dan in de jaren negentig. Het CDA is met dertien zetels de vijfde fractie in de Tweede Kamer en moet twee oppositiefracties – de sp en de pvv – boven zich dulden. In de jaren negentig hoefde de partij eigenlijk slechts rekening te hou-

den met Paars. Nu dient zij haar positie te bepalen ten aanzien van enerzijds de regering en de daaraan verbonden fracties en anderzijds de nieuwe oppositiepartijen met hun vooral op de buitenwereld gerichte stijl. Het gaat daarbij ook allang niet meer alleen om de vraag wanneer en op welke voorwaarden de partij wederom tot de regering zal toetreden: het is nu ook een kwestie van overleven als politiek relevante partij. Met een alsmear slinkend electoraal hartland kan de partij het zich simpelweg niet veroorloven om slechts op te gaan in het Haagse spel van onderhandelen: zij zal behalve office seeking en policy seeking ook vote seeking moeten zijn.

Dat betekent populair gezegd dat zij als oppositiepartij soms vriendelijk haar hand kan uitsteken, maar dat zij ook in staat moet zijn om er met gestrekt been in te gaan. Ook het CDA zal een radar voor onbehagen moeten ontwikkelen en niet schromen om dit onbehagen uit te vergroten, terwijl zij als een ware intrigant moet kunnen stoken in het huwelijk van de regeringspartners. Overdrijving is, hoe ordinair soms ook, immers de kern van oppositie voeren. Om als oppositiepartij te kunnen overleven, zul je ook onfatsoen soms moeten doen. Partijen als de SP en de PVV weten dit: zij hebben een heel arsenaal aan krachttermen klaarliggen om het 'asociale' dan wel 'knettergekke' regeringsbeleid te hekelen en weten door hun grote communicatieve discipline allerlei nieuwe termen in het publieke debat te lanceren: van 'Henk en Ingrid' tot 'Bak Ellen-de', van 'theedrinken' tot 'graaien'.³ Als belangenpartij voor hogeropgeleiden presenteert

D66 zich op het oog subtieler, maar in wezen met hetzelfde soort overdrijving. Deze partij presenteert zich als het constructieve, redelijke alternatief, waarmee het regeringsbeleid als vanzelf het stempel onredelijk krijgt en de overige oppositiegeleiden als destructief worden afgedaan.

* * *

De grote vraag is natuurlijk of het CDA zichzelf met het verleden van bestuurlijk denken en behoedzaam opereren kan omvormen tot

een oppositiepartij die onvrede weet te mobiliseren zonder de eigen huwbaarheid te verliezen. Maakt een verandering in stijl en standpunten de partij bovendien niet volstrekt ongeloofwaardig? Past overdrijving en ruw spel wel bij een partij die fatsoen hoog in het vaandel heeft staan?

Dat zijn wezenlijke vragen, want geloofwaardigheid komt net als vertrouwen te voet maar vertrekt te paard. Een ruwer CDA zal bovendien meer dan eens aan zijn nette verleden worden herinnerd: de overige partijen hebben er immers alle belang bij om het CDA gevangen te houden achter de zelfopgelegde tralies van fatsoen. Zowel in het parlement als op de kiezersmarkt zal het CDA als keurige oppositiepartij niemand tot last zijn. Op het graf van de partij zal dan de volgende tekst staan: 'Fatsoenlijk tot het einde.'

Het verleden hoeft echter niet slechts een last te zijn. De politieke geschiedenis leert dat partijen zich kunnen bevrijden van oude ballast zonder hun geloofwaardigheid te verliezen. De geschiedenis van de PvdA en haar voorloper SDAP staat bol van veranderingen in strategie en koers. De belangrijkste, naoor-

Overdrijving is de kern van oppositie voeren

logse vvd-leiders – P.J. Oud, Hans Wiegel en Frits Bolkestein – konden schakelen tussen de rol van minister en die van oppositieleider. Maar ook de ARP heeft in haar lange geschiedenis meerdere gezichten laten zien: de evangelische getuigenispartij onder Aantjes was niet de conservatieve tucht-en-ordepartij van Colijn of de spreekbuis van de ‘kleine luyden’ van Kuyper in zijn begindagen. Na 1945 voerde de ARP een tijdlang fel oppositie tegen de Rooms-Rode coalitie, onder meer door haar verzet tegen een onafhankelijk Indonesië.⁴ De Tweede Kamerfractie van het CDA lijkt zich beter dan die in de jaren negentig te realiseren dat zij ook stemmen moet mobiliseren. Zo kreeg Buma veel publiciteit met zijn opmerkingen dat de Europese Unie te veel macht heeft gekregen. Buma leverde daarbij direct een lijstje met bevoegdheden die weer terug naar Den Haag kunnen, waaronder bijvoorbeeld de richtlijnen voor zwangerschapsverlof en de apk. Dat was allemaal een tikkeltje overdreven, en critici waren er dan ook als de kippen bij om uit te leggen dat die richtlijnen veel minder hard zijn dan Buma veronderstelt en dat het CDA in het verleden bovendien groot pleitbezorger van meer Europa was.

Maar de boodschap was toch mooi overgekomen. Waar bemoeit die EU zich mee? Ook wist de fractie de ingeboren reflex tot samenwerking en compromissen te bedwingen door zich terug te trekken uit de onderhandelingen over de begroting van 2014. Het door de regering met D66, ChristenUnie en SGP overeengekomen Herfstakkoord was volgens Buma slecht voor het land, zo legde hij in de Tweede Kamer nog eens uitvoerig uit. Dat hij daarbij niet meldde dat deelname aan het Herfstakkoord ook slecht zou zijn voor het CDA, vertelde hij er vanzelfsprekend niet bij. Het lijkt er zowaar op dat het CDA begint te snappen wat het voeren van oppositie betekent.

Noten

- 1 André Krouwel, ‘Het politieke onvermogen. De moeizame oppositie van christen-democraten in Nederland’, in: *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2001*. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2001, pp. 20-31.
- 2 *De Volkskrant*, 23 maart 2009.
- 3 Zie hierover: Koen Vossen, *Rondom Wilders. Portret van de PVV*. Amsterdam: Boom, 2013.
- 4 Zie over de geschiedenis van deze partijen: Ruud Koole, *Politieke partijen in Nederland. Ontstaan en ontwikkeling van partijen en partijstelsel*. Utrecht: Het Spectrum, 1995.